

EL CARRERATGE DE BARCELONA. UNA ASSOCIACIÓ DE MUNICIPIS A L'EDAT MITJANA

Maria Teresa Ferrer i Mallol
Historiadora

L'any 1401 Tona va esdevenir carrer de Barcelona. Aquest article, redactat en un estil planer i assequible, ens ajudarà a entendre què volia dir en aquella època ser carrer de la ciutat de Barcelona i l'abast i importància del fenomen del carreratge a Catalunya.

LA REDEMPCIÓ JURISDICCIONAL DETERMINA L'EXPANSIÓ DEL CARRERATGE

57

Des del segle XIII, les rendes ordinàries i extraordinàries del rei i els impostos eren insuficients per afrontar les despeses creixents de la Corona catalanoaragonesa, especialment les despeses de guerra. Els privilegis que els reis havien anat concedint els impediën de crear nous impostos i per aquest motiu els monarques depenien dels diners concedits per les corts per a totes les empreses extraordinàries. Però aquests recursos arribaven tard i, a més, solien ésser insuficients, de manera que els reis acudien, per sortir del pas, a la solució d'empenyorar els béns del patrimoni reial, entre els quals figurava la jurisdicció reial sobre molts llocs i viles de Catalunya. L'empenyorament, que de moment solucionava una dificultat financera, tenia un efecte pervers: provocava la senyorialització i la privatització del govern i de l'administració de la justícia a la major part de Catalunya. Si la consolidació de la institució monàrquica portava a un govern públic centralitzat, oposat a la disgregació del poder d'època feudal, la inadequació dels recursos financers de l'estat modern naixent feia recórrer el camí contrari.

Les alienacions o vendes de béns de la Corona es feien sempre amb carta de gràcia, és a dir, amb un pacte pel qual el comprador es comprometia a tornar a vendre la cosa comprada al venedor, pel mateix preu, quan el venedor ho demanés. Eren de fet un empenyorament temporal; quan la Corona disposava de recursos, els recuperava. Aquesta recuperació, que s'anomenava lluçió o redempció, solia aconseguir-se amb la contribució, primer parcial i després total, de la població afectada.

Les localitats que tornaven a la jurisdicció reial, pagant el preu pel qual la Corona les havia alienades anteriorment, rebien la seguretad de no ésser separades més de la Corona; però les angúnies financeres de la cort feien oblidar aquests compromisos. Hi havia poblacions que havien estat novament empenyorades després de pagar una, dues i fins i tot tres vegades la redempció i de rebre cada vegada un privilegi d'unió perpètua a la Corona.

És comprensible, doncs, que les poblacions en tràmit de redempció exigissin més garanties d'unió a la Corona per allunyar definitivament la pos-

Saló del Consell de Cent de l'ajuntament de Barcelona, de 1373, indret on els consellers i jurats de la ciutat prenien la decisió d'acceptar que una localitat passés a ser carrer de Barcelona (Foto arxiu Ramon Batllés)

EL CARRERATGE DE BARCELONA. UNA ASSOCIACIÓ DE MUNICIPIS A L'EDAT MITJANA

58 sibilitat d'una nova venda per part del rei, que després obligués a pagar una altra reversió, reversió que pesava feixugament durant molts anys sobre les finances públiques i privades de cada població, ja que calia pagar contribucions extraordinàries i nous impostos sobre els productes de consum.

Per això començà a imposar-se en les capitulacions o pactes per a la redempció jurisdiccional, a més del compromís d'unió a la Corona, una clàusula segons la qual la nova alienació per part de la Corona comportaria la pèrdua per al rei de la jurisdicció i altres regalies del lloc i el traspàs a una ciutat o vila propera. Sovint s'hi afegia que aquest lloc seria considerat carrer de la dita ciutat o vila, de tal manera que no en podria ésser separat i els seus habitants tindrien els mateixos drets i els mateixos privilegis que els d'aquelles ciutats o viles.

Més endavant la fórmula del carreratge s'anà perfilant amb pactes per esdevenir carrers d'una ciutat o vila acollidora de manera immediata, com a fórmula dissuasiva i no com a resposta a un incompliment reial futur i pertinaç. Totes les ciutats i viles importants de Catalunya van acollir poblacions de la seva rodalia com a carrers, col·laborant d'aquesta manera en l'operació de recuperació de les jurisdiccions locals per part del rei.

A més de les garanties d'inseparabilitat de la Corona habituals, el rei es veié obligat a oferir franquícies d'impostos i privilegis diversos, segons les conveniències de cada lloc, per animar els veïns a pagar la reversió al patrimoni reial. Molts petits pobles pogueren estrenar així govern municipal i batllia local. Aquests nous batlles, encara que fossin oficials reials, havien d'ésser veïns de la població i permeteren que la justícia i l'administració reial s'acostessin a la gent.

Barcelona, al començament, contemplà el carreratge amb recel perquè temia que se'n derivés algun perjudici per a la ciutat. Ben aviat, però, hi va col·laborar, no solament perquè reforçava la Corona sinó, sobretot, perquè debilitava el poder nobiliari.

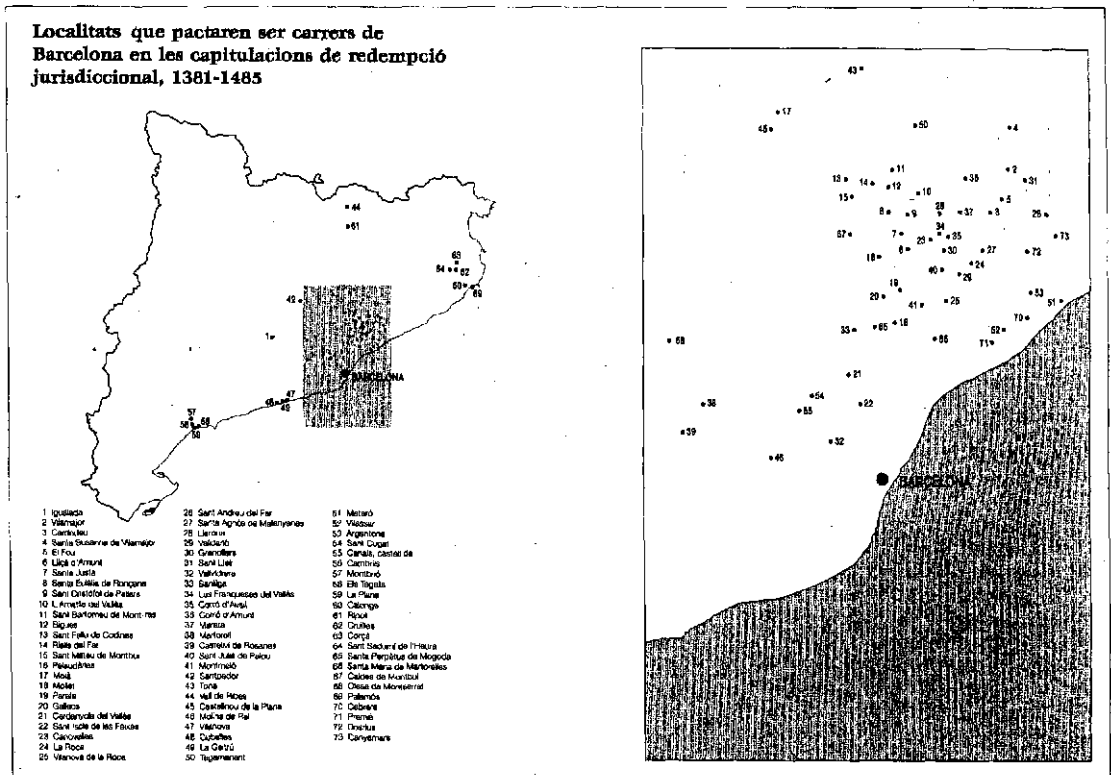
QUI PODIA ÉSSER CARRER D'UNA ALTRA CIUTAT?

No podia ésser carrer d'una ciutat o vila reial un lloc sotmès a jurisdicció senyorial; els llocs que, malgrat haver estat acceptats com a carrers de Barcelona, foren alienats novament més endavant, deixaren d'ésser carrers. Podia ésser, en canvi, carrer de ciutat o vila reial qualsevol lloc que hagués tramitat el seu retorn a la jurisdicció reial, que ho demanés al rei i que fos acceptat per aquella ciutat o vila. En principi ho hauria pogut ésser qualsevol que es trobés dins de la jurisdicció reial, però al monarca no li interessava gaire que ho fos un lloc consolidat dins la seva jurisdicció, perquè el carreratge significava una disminució de la potestat reial directa, ja que la ciutat acollidora prenia possessió de la vila o lloc que esdevenia carrer. Així, doncs, al rei només li interessava el carreratge quan aquesta figura jurídica servia per treure del sector nobiliari o eclesiàstic una jurisdicció que abans havia estat reial.

La funció motora del rei i dels seus assessors jurídics es veu ben clara en el cas d'Igualada, que fou la primera vila acceptada com a carrer per Barcelona. Igualada demanà la seva incorporació a la ciutat de Barcelona com a carrer l'any 1381, en les capitulacions fetes amb el monarca per evitar la venda del senyoriu de la vila al seu poderós i odiat veí, el comte de Cardona. El rei acceptà aquesta possibilitat i fins i tot potser la suggerí i va fer totes les gestions possibles perquè Barcelona hi consentís.

L'any 1381, abans que els consellers haguessin revisat els capítols entre el rei i Igualada i haguessin donat el consentiment a la consideració d'aquesta vila com a carrer de la ciutat, els igualadins, per ordre de Pere el Cerimoniós, ja enviaren la host perquè seguís la bandera de Barcelona en una incursió de càstig contra el comte d'Empúries; els consellers reaccionaren amb recel davant de tanta sol·licitud i recomanaren als capitans de la host barcelonina que admetessin la d'Igualada cortesament, però sense manar-li res, perquè no volien que, si trobaven després alguna cosa perjudicial en els capítols de la unió, els igualadins poguessin al·legar que ja estaven units de fet a Barcelona. Sembla que Barcelona no acceptà totalment la unió d'Igualada fins al 1385, quan el rei declarà que els igualadins s'haurien de fer vassalls dels consellers de Barcelona, en nom de la ciutat, i que els haurien de prestar jurament i homenatge d'obeir-los i de seguir-los quan sortís la bandera de la ciutat en host o cavalcada, tant reial com veïnal.

Ens podem demanar també si hi havia alguna exigència de proximitat física per a poder accedir

Mapa dels termes i les localitats que pactaren ser carrers de Barcelona en les capitulacions de redempció jurisdiccional (1381-1485) (Informació Maria Teresa Ferrer i Mallo)

EL CARRERATGE DE BARCELONA. UNA ASSOCIACIÓ DE MUNICIPIS A L'EDAT MITJANA

60 a ésser carrer d'una altra ciutat o vila. Les capitulacions de redempció de la fi del segle XIV en endavant ens demostren que per demanar d'ésser carrer d'una ciutat no calia que els respectius nuclis urbans fossin pròxims i que, de fet, podien ésser força llunyans; només cal pensar que sol·licitaren d'ésser carrers de Barcelona llocs tan distants de la ciutat comtal com Tona o la Vall de Ribes o, més endavant, Ripoll i Cambrils.

Era només el prestigi de Barcelona, la seguretat de comptar amb una protecció més forta o amb franquícies i privilegis més substanciosos allò que portava viles i llocs allunyats a demanar d'unir-se a la capital i no pas a la ciutat o vila cap de vegueria més propera? És possible que en molts casos aquests factors fossin decisius, però també és ben possible que n'hi hagués d'altres, com ara rivalitat o friccions amb la capital regional, que fessin poc desitjable dependre'n del tot. Pot ser el cas de Moià i de Santpedor, que podien haver escollit ser carrer de Manresa i que preferiren ser-ho de Barcelona, o de Tona, que podia haver demanat ésser carrer de Vic.

La diferència d'àmbit territorial entre la ciutat mare i les viles-carrers va comportar alguns problemes amb la capital regional. Resultava evident que calia harmonitzar la vegueria de pertinença amb el lligam establert amb la ciutat de Barcelona. La fórmula emprada per a Igualada, que llavors depenia de la vegueria de Vilafranca, i també per a Moià, que depenia de la de Manresa i Bages, fou la de tornar a crear sotsvegueries per a cadascuna d'aquestes viles i fer-les dependre de la vegueria de Barcelona, de manera que des de 1393 els veguers barcelonins es van titular veguers de Barcelona, Vallès, Moià i Moianès i des de 1399 de Barcelona, Igualada, Vallès, Moià i Moianès. Tona, que depenia de la vegueria d'Osona, havia demanat a les capitulacions de la redempció passar a la de Barcelona, i li fou concedit si no es causava perjudicis a tercers, és a dir, si Vic no ho impugnava.

No sembla pas que hi hagués problemes a la vall de Ribes, que comptava amb un veguer perpetu, Francí de Ribes, que havia ajudat econòmicament a la redempció de la vall.

Encara menys problemes hi podia haver, almenys pel que feia a tensions amb altres autoritats, al nombrós grup de poblacions del Vallès, del Maresme i del Baix Llobregat que varen esdevenir carrers de Barcelona. Pertanyien a la vegueria de Barcelona i per tant no hi havia friccions amb cap altra capital. Quaranta-set poblacions del Vallès, algunes molt petites, foren carrers de Barcelona. Hi figuraven Vilamajor, Cardedeu, Lliçà d'Amunt, l'Ametlla, Bigues, la Roca, Mollet, Cerdanyola, Granollers, les Franqueses del Vallès, Montmeló, Sant Cugat, Santa Perpètua de Mogoda, Caldes de Montbui, etc. Al Baix Llobregat varen ésser carrers Martorell, Castellví de Rosanes, Molins de Rei i Olesa de Montserrat. Al Maresme, ja en el segle XV, se'n van fer Mataró, Vilassar, Argentona, Cabrera, Premià, Dosrius i Canyamars i, al Garraf, Vilanova, Cubelles i la Geltrú. Fora dels límits de la vegueria de Barcelona, entraren en el carreratge barceloní Palamós, Calonge, Cruïlles, Corçà i Sant Sadurní, situades al Baix Empordà, mentre que al Ripollès s'hi adherien Ripoll i tota la vall de Ribes i, a la comarca d'Osona, només ho feia

Tona. Al Bages van ésser carrers de Barcelona, Moià, amb Castellnou de la Plana, i Santpedor; a l'Anoia, Igualada. A la costa tarragonina s'hi adheriren força tard del segle XV, Cambrils, Montbrió i els Teixells.

Altres llocs fracassaren en el seu intent de fer la redempció jurisdiccional i d'unir-se a la ciutat de Barcelona, per exemple el castell d'Oló i la vall d'Aguiló, situats al Bages. Quan ja s'havia fet tot el procés de redempció, el batlle de Barcelona ja n'havia pres possessió i els habitants ja havien prestat jurament i homenatge a un síndic de la ciutat, el tribunal reial dictaminà que la jurisdicció que hi tenia el monestir de Santa Maria de l'Estany només provenia en part del patrimoni reial i que, per tant, no era redimible. El fracàs de l'annexió provocà un greu deteriorament de la convivència a tots dos llocs. La gent no volia desdir-se del jurament prestat a Barcelona per tornar-lo a prestar al monestir de l'Estany; hagueren d'ésser forçats a fer-ho i la por a les possibles represàlies que pogués prendre el monestir féu fugir força gent de les seves cases.

MECANISMES D'ACCEPTACIÓ

Quins eren els mecanismes d'acceptació d'una localitat com a carrer de Barcelona? Calia primer que la localitat candidata hagués pactat els capítols de redempció amb la Corona i que el rei els hagués aprovat.

A continuació el document es presentava a la ciutat de Barcelona per a la seva aprovació. Si la ciutat acceptava la localitat candidata com a carrer, es redactaven uns acords entre totes dues per al funcionament del carreratge, acords que eren aprovats pel Consell de Cent.

Després, un o dos consellers de la ciutat o bé un síndic, segons la importància de la població que s'adheria, acudia a aquesta localitat per a prendre'n possessió i per a rebre el jurament de fidelitat i l'homenatge dels habitants. Per això, quan es conserva l'acta de la presa de possessió, trobem també la nòmina dels caps de casa, que varen prestar el jurament i l'homenatge, com és el cas de Moià.

Coneixem com es desenvolupava aquesta cerimònia perquè es conserven còpies de les actes de presa de possessió d'alguns llocs. La més completa és la de Moià, de l'any 1385. Els

Escut de Tona de 1556 que és a la portalada del mas Corminons de la Creu, antiga botiga pública del terme de Tona. És una versió molt lliure de l'escut o senyal de Barcelona, que Tona va haver d'adoptar en esdevenir carrer d'aquesta ciutat el 1401 (Foto arxiu Ramon Batllés)

62 homes del lloc foren convocats a so de címbals i es reuniren a l'església. Hi foren llegits els capítols acordats entre Barcelona i Moià i, seguidament, els homes del lloc prestaren jurament sobre els quatre Evangelis i homenatge de boca i mans, és a dir, el bes a la cara i la imposició de les mans en les del conseller present a l'acte, en una cerimònia d'estil feudal. Després es feia una crida perquè tothom que tingués pesos i mesures per vendre a casa seva els presentés per afinar-los i posar-hi el senyal de la ciutat i, seguidament, el conseller de Barcelona, amb la comitiva, s'adreçà als portals de la vila i a cadascun hi féu posar el senyal de la ciutat. En algun altre cas consta que el senyal de la ciutat era pintat en un tros de pergami, que era clavat a les portes.

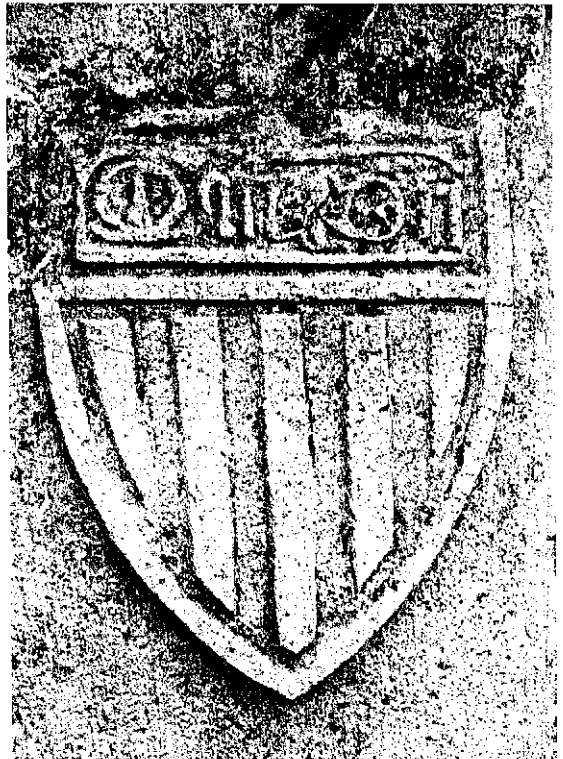
Sembla que en totes les preses de possessió s'actuava de manera similar.

DRETS I OBLIGACIONS MÚTUES DE BARCELONA I ELS CARRERS

Aquests drets i obligacions quedaven fixats a les concòrdies signades entre Barcelona i els llocs o viles carrer. L'obligació fonamental dels llocs carrers era la de seguir la bandera de Barcelona en les expedicions militars. Defensar la ciutat, si era atacada, i incorporar-se al sacramental, que era la milícia de la ciutat de Barcelona i dels llocs de la seva rodalia per mantenir l'ordre públic i perseguir els delinqüents. A vegades s'especificava que havien de contribuir a algunes construccions d'interès general com les drassanes o el port. A més hi havia l'obligació protocol·lària de posar el senyal o escut de Barcelona a la senyera de la vila i en altres coses, com els pesos i mesures, com ja he indicat. Entre els drets dels llocs carrers figurava el de poder beneficiar-se dels privilegis de la ciutat, dret que els havia de resultar molt beneficiós, ja que la ciutat gaudia de moltes franquícies.

Barcelona tenia l'obligació de defensar els llocs-carrer i els seus privilegis i d'impedir que fossin separats novament de la Corona; en cas que la Corona ho fes, Barcelona es comprometia a prendre possessió del regiment del lloc i de la jurisdicció.

Una obligació de les viles-carrer no especificada, però practicada com a deure de senyoria, fou la de consultar Barcelona en els afers importants, especialment en qüestions d'endeutament i d'emissió de deute públic, és a dir, de censals. L'emissió de deute públic necessitava una autorització

Escut de Tona del segle XVI a la façana de l'ermita de Lurdes, antiga capella de Santa Maria del Barri. Es tracta d'una simplificació de l'escut de Barcelona
(Foto arxiu Ramon Batllés)

reial, que posava un límit a l'endeutament de les ciutats, i en el cas de les viles-carrer també el permís de Barcelona, com a titular de la jurisdicció del lloc.

Des del punt de vista econòmic, el carreratge sembla haver estat força oneros per a Barcelona perquè la ciutat va haver d'assumir la defensa de les viles-carrer tant en plets amb senyors veïns com amb el mateix rei. Va ser, en canvi molt beneficiós per a les viles-carrers, que van començar a estalviar-se diners de molts impostos, dels quals Barcelona tenia franquícia, per exemple els peatges de tota mena, i van obtenir el suport de la ciutat més poderosa de la Corona.

Sovint les capitulacions de redempció havien exceptuat expressament l'extensió de la franquícia de lleudes i peatges i exaccions reials que tenia Barcelona a les viles o llocs carrers, però a la llarga els carrers van aconseguir aquestes franquícies, malgrat les reticències inicials del rei, a causa de la disminució d'impostos que això li suposava. Els privilegis i els costums de Barcelona, però, no es van comunicar de manera automàtica sinó que les poblacions varen demanar de poder gaudir del que els va interessar.

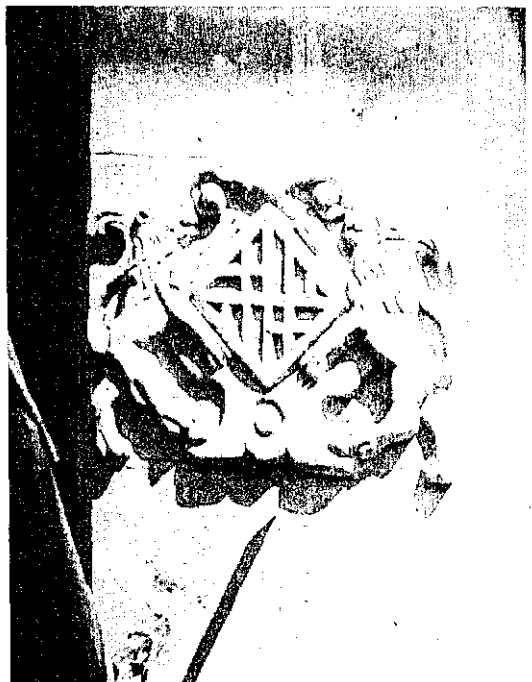
Ésser carrer de Barcelona podia suposar altres avantatges; per exemple, la mediació davant del rei, en cas necessari; amistats a la cancelleria o a l'oficina dels comptes, que podien agilitzar tràmits.

Barcelona no intervingué en la vida municipal dels carrers. Si tenien prou entitat demogràfica, gaudien d'un organisme municipal propi i, si no, comptaven amb un batlle reial, nomenat dins d'una terna de veïns proposada per la mateixa població, mentre que l'alta jurisdicció havia d'ésser exercida pel batlle o pel voguer de Barcelona, segons els casos, que eren, no ho hem pas d'oblidar, oficials reials.

La ciutat obtingué del carreratge un avantatge militar, ja que pogué comptar amb una host més nombrosa per a seguir la bandera barcelonina. Però no se'n pogué refiar sempre que ho necessità, almenys no durant la guerra contra Joan II, no pas per culpa d'aquestes poblacions sinó perquè es trobaven a la zona d'influència del rei.

N'obtingué també avantatges polítics, tant a les Corts, on podia comptar amb el seu suport, com fora d'aquesta institució.

Ja hem vist que era obligatori que les

Escut de Tona, en realitat una còpia del de la ciutat de Barcelona, a la façana de l'antiga seu de la confraria dels paraires (1642), més tard ajuntament i ara casal d'avis (Foto arxiu Ramon Batllés)

EL CARRERATGE DE BARCELONA. UNA ASSOCIACIÓ DE MUNICIPIS A L'EDAT MITJANA

- 64** localitats-carrer adoptessin els símbols de Barcelona. Igualada canvià l'escut de la vila, que passà a ostentar les armes de la ciutat de Barcelona amb l'afegit de les aigües, que simbolitzaven la ciutat, a la punta de l'escut. També Granollers hi afegí la gralla. A Tona es troba encara el senyal de Barcelona en una clau de volta de l'església del castell i en altres edificis, mentre que, a l'església de Mollet, es troba en el frontispici i en la pica d'aigua beneïta. A Corró d'Avall es conserva un pedró, a la plaça de Santa Eulàlia, on fou gravat l'escut de Barcelona i la llegenda "Les Franqueses". Aquest i altres símbols conserven la memòria de la unió a Barcelona mitjançant el carreratge.

EL CARRERATGE, FOU EFECTIU?

A la pregunta de si el carreratge va ser efectiu, almenys per a la finalitat perquè s'havia creat, cal respondre que no. Barcelona no sempre aconseguí deslliurar les viles i llocs carrer de noves separacions de la Corona, especialment després de la guerra del Principat contra Joan II. Barcelona n'havia sortit molt afeblida i el llarg enfrontament amb el rei no la va deixar en bona situació política per aconseguir els seus objectius a la cort. D'altra banda, Barcelona ja no era sentida, com passava amb la dinastia catalana, com la ciutat d'origen de la nissaga, on es trobava arrelada la seva força. En el cas de Tona, no tenim noves notícies sobre intents de tornar a alienar la jurisdicció fins al regnat de Ferran el Catòlic, que l'any 1493 intentà donar-la a Joan Eimeric; sembla que l'operació es frustrà a causa del privilegi d'incorporació a la Corona.

Cal reconèixer, però, que el carreratge, que sobrevisqué almenys fins al segle XVII, fou una contribució important de les grans ciutats i d'algunes viles reials catalanes a la consolidació del territori no senyorial.

Sector del carrer
de Barcelona
tocant al carrer
Major, a l'inici
del segle XX
(Foto arxiu
Ramon Batllés)

